

13. Лепкий Б. Передмова // Тобілевич І. (Карпенко-Карий). Суєта. – Київ-Ляйпціг : Українська Накладня, Коломия : Галицька Накладня, (Б.р.1922). – С. 3-11.
14. Лепкий Б. Яків Щоголів // Щоголів Я. Вибір творів. – Берлін : Українське слово, 1924. – С. 5-19.
15. Літературознавча енциклопедія: У 2 т. / Автор-укладач Ковалів Ю.І. – Т. 2. – К. : ВЦ «Академія», 2007. – 623 с.
16. Нахлік Є. Б. Лепкий як видавець і дослідник літературної творчості П. Куліша // Богдан Лепкий – видатний український письменник. Зб. статей і матеріалів урочистої академії, присвяченої 120-річчю від дня народження письменника. – Тернопіль, 1993. – С. 132-138.
17. Погребенник Ф. Післямова // Лепкий Б.С. Твори: У 2 т. – К. : Наук. думка, 1997. – Т. 2. – С. 684-694.
18. Смерека С. Концепція творчості Т. Шевченка в літературознавчій спадщині Б. Лепкого // Творчість Богдана Лепкого в контексті європейської культури ХХ ст. Матеріали Всеукраїнської наукової конференції, присвяченої 125-річчю від дня народження письменника / За ред. проф. М.П. Ткачука. – Тернопіль : ТДПУ, 1998. – С. 237-241.
19. Соловей Е. Українська філософська лірика. – К. : Юніверс, 1998. – 368 с.

УДК 81-991 (477)

Н.І. Гавдида

Богдан Лепкий у рецепції сучасників

У статті досліджуються особливості сприйняття постаті Богдана Лепкого його сучасниками. Розглядаються публікації Василя Верниволи (Сімовича), Миколи Климишина, Зенона Кузелі, Євгена-Юлія Пеленського, Лева Турбацького, Івана Франка та інших дослідників творчості визначного українського митця. Значну увагу приділено мемуарам Богдана Лепкого «Три портрети», які допомагають краще зрозуміти особливості творчого стилю письменника. Доводиться, що митець належав до письменників-універсалістів кінця ХІХ – початку ХХ століття.

Ключові слова: *рецепція, літературна творчість, поезія, проза, літературно-малярський дискурс, творчий стиль.*

Navyda N.I. Bogdan Lepky in reception of his contemporaries. The article deals with the peculiarities of perception of Bogdan Lepky's figure by his contemporaries. The publications of Vasyl' Vernyvolia (Simovych), Mykola Klymyshyn, Zenon Kuzelia, Eugen-Julii Pelensky, Lev Turbatsky, Ivan Franko and other researchers of the outstanding Ukrainian personality are considered. Special attention was paid to the memoirs of Bogdan Lepky «Three Portraits» («Try Portrety»), that helped to understand better the features of the writer's creative style. It was proved that B. Lepky was the representative of the universal writers of late nineteenth and early twentieth centuries.

Key words: *reception, literary creation, poetry, prose, literary and painting discourse, creative style.*

Наприкінці XIX – початку XX століття на ниві національного відродження Східної Галичини активно працювали громадські діячі-універсалісти, послідовна діяльність яких була спрямована на реорганізацію національно-політичного, економічного і культурного життя українців. До таких небайдужих особистостей належав і Богдан Лепкий (1872 – 1941) – багатогранний митець, який реалізував свій талант як літератор, маляр, автор текстів музичних творів, перекладач, дослідник літературного процесу, мистецтвознавець, обдарований педагог, активний громадський діяч, один із теоретиків феномену українського січового стрілецтва.

Широкому загалу Богдан Лепкий здебільшого відомий як автор циклу романів про гетьмана Мазепу та слів пісні «Чуеш, брате мій», котра не лише стала своєрідним духовним гімном українців усього світу, а й вплинула на розвиток української прози XX століття [3]. Значно менше митець знаний як обдарований маляр, хоча саме живопису, а не літературі юний Богдан мав намір присвятити життя. Цього питання торкалися у своїх дослідженнях Микола Голубець, Дем'ян Горняткевич, Роман Смик, Василь Лев, Ірина Шумська-Мороз, Олександр Федорук. Однак цілісного аналізу доробку письменника-маляра крізь призму прижиттєвих оцінок

дослідників дотепер не було, що й зумовлює **актуальність нашого дослідження**.

Тому пропонується стаття має за **мету** проаналізувати відгуки сучасників Богдана Лепкого про його творчість та сформувати цілісний образ цього неординарного митця на тлі епохи кінця ХІХ – початку ХХ століття.

Необхідно наголосити, що нахил до малювання проявився у юного Богдана раніше, ніж поетичні здібності. Батько – український письменник, відомий під псевдонімом Марко Мурава, підтримував зацікавлення сина живописом, мріяв, щоб він став історичним художником, а тому не схвалював «залицяння до літератури». Та нахилу до словесної творчості це не могло спинити.

На сторінках «Трьох портретів» (1937) Б. Лепкий згадував: «А все ж, хоч як багато я рисував, то читаючи книжки, я не раз на маргінесах писав олівцем вірші. Може, вони й не були гірші від тих, що тепер пишу, але я не прикладав до них ніякої ваги й вони попропадали... Зі своїм малярством я не скривався, але з поезією – так. Хто мені хотів докучити, то казав на мене «поет», «віршопис»... Я любив поезію, але хотів її любити тайки, щоб ніхто про це не знав, а вони виводили тую мою любов на ринок, «на позорище вселюдне». І вивели. Довелося-таки бути поетом й залишитися ним донині» [12, с. 622–623].

Виростав майбутній письменник у «літературній атмосфері». Марко Мурава мав чималу, як на той час, бібліотеку. Коли синові було п'ять років, батько навчив його читати, використовуючи замість букваря «Новорічні дзвони» Чарльза Діккенса та повість «Маруся» Григорія Квітки-Основ'яненка. Відтоді родичі мусили «відривати від книжок» майбутнього письменника, а Шевченкового «Кобзаря» доводилося їм навіть ховати. Зацікавленню словесною творчістю сприяла сама атмосфера батьківського дому. Митець згадував, що в їхній родині існував звичай проводити літературні вечори. Хтось один читав книжку, а всі інші слухали, виконуючи домашню роботу: мати шила, тітки вишивали. Згодом обговорювали фабулу та структуру тексту,

зіставляли характери та вчинки дійових осіб, намагалися встановити, чому саме так, а не інакше автор розвинув сюжет.

Родинне виховання було важливим чинником формування естетичних смаків, літературознавчих поглядів та уподобань майбутнього митця. Не виключено, що на вибір Богданом Лепким життєвого шляху вплинув і той факт, що навчався він у гімназії в одному класі з Сильвестром Яричевським, який уже в юні роки зумів завоювати визнання своїх поетичних здібностей.

У «Трьох портретах» оповідав, як у п'ятому класі написав домашнє завдання з польської мови віршем, не знаючи, що і його товариш віддав перевагу ліричному викладу. Професор Штайнер не лише високо оцінив ці поетичні спроби, похвалив обох учнів, а й зауважив, що він навчав у Дрогобичі Івана Франка, який також писав гарні твори. Слова гімназійного учителя викликали в юного Богдана доволі несподівану реакцію: він радий був сховатися під землю, йому було так соромно, «немов ученикові п'ятої кляси, що його приловили з панночкою на любій розмові» [12, с. 623]. Похвала професора Штайнера глибоко запала в душу юного митця, стала стимулом до подальшої літературної творчості.

Навчаючись у шостому чи сьомому класі, Богдан Лепкий вибрав дві-три свої поезії, каліграфічно їх переписав і переслав на адресу Івана Франка, запитуючи, чи продовжувати йому писати такі вірші. Однак відповіді не дочекався, тому залишилося гірке відчуття невпевненості у своїх здібностях.

Врахувавши побажання батька, якого вважав своїм найкращим учителем, а пізніше і найгострішим критиком, Б. Лепкий у 1891 році розпочав навчання у Віденській академії мистецтв. Та дуже швидко розчарувався, не сприйнявши формалізму академічного живопису. Необхідно було змальовувати гіпсові скульптури, що майбутньому письменникові зовсім не подобалось. Розглядаючи його ескізи, професор Гріппенкерль вигукував: «Як Ви підходите до штуки? Це ж достойна пані, а Ви її хочете за волосся

тягнути. З нею треба поводитися уважливо й обережно» [5, с. 30]. Тому Богданові Лепкому доводилося кілька разів перемальовувати торс Венери Мілоської, оскільки наставник вважав, що на його ескізі тіні та контури були занадто гострими і недостатньо викінченими.

Невдоволення малярськими студіями, туга за рідним краєм і за родиною лягали на папір поетичними рядками. Значно пізніше, в 1919 році, у дослідженні «Про життя і твори Тараса Шевченка» Богдан Лепкий відзначив: «І молодий маляр кидав пензель і брав перо в руки. Забував про мистецтво, яке йому давало гарний заробіток, медалі, славу, а витрачав час на писання віршів, які поки що не давали нічого, а в будучності мали принести тільки горе й муки. Вище покликання – та й годі! Та не тільки «вище покликання». Була й друга непереможна сила, що пхала Тарасові перо в руки й казала: пиши! Тою силою була туга за рідним краєм» [11, с. 17]. До помешкання Богдана Лепкого у Відні часто заходив Михайло Новицький, якого Зенон Кузеля вважав талановитим ліриком і гострим вимогливим критиком. Одного разу гість, що, за словами господаря, «володів літературною мовою та віршовою формою як мало хто і був дуже начитаний» [9, с. 374]. побачив на столі поезії митця з циклу «Село». Прочитавши їх, товариш почав наполягати, щоб Б. Лепкий покинув малярство і брався до пера. На жаль, ті ліричні твори здебільшого втрачені. Збереглися лише «Ідилія» (перший друкований вірш письменника), «Сонет» («Ліси дрімучі»), обидва написані у 1891 році, та «Я вас жалу»», датований 1892 роком.

Молодий Богдан Лепкий був знайомий із багатьма відомими українськими культурними діячами: Філаретом Колесою, Кирилом Студинським, Василем Щуратом, Іваном Франком, Осипом Маковеем, Юрком Тобілевичем (сином Івана Карпенка-Карого), Миколою Вороним, Соломією Крушельницькою, Андрієм Чайковським, – і ці відносини наклали відбиток на його життєвий і творчий шлях. Однак вплив Михайла Новицького виявився визначальним. Прислухавшись до порад товариша, Богдан Лепкий почав

друкувати у різних часописах, часто під псевдонімами та криптонімами, свої поетичні та прозові твори.

Мистецька парадигма кінця XIX – першої половини XX ст. характеризувалась розмаїттям та синкретизмом стильових напрямів, які часто гармонійно поєднувались, тому окреслені тенденції проявились і у творчості Б. Лепкого. У його доробку простежуються риси і реалізму, і модернізму (імпресіонізму, експресіонізму, неоромантизму), що зумовило в літературознавчих колах тривалі дискусії щодо стильової приналежності поетичної та прозової спадщини митця.

На літературній творчості Богдана Лепкого позначилися дитячі враження, що виникли під час рецензії художніх полотен із родинної колекції, спостереження за процесом їх написання, спілкування з живописцями. Пережиті відчуття міцно закріпилися у підсвідомості та свідомості митця, а згодом реалізувалися на структурно-семантичному рівні літературного спадку. Цю особливість художньої манери яскраво засвідчують ранні твори, особливо оповідання «Шумка», «На палеті», «Дивак», які, на жаль, до 2007 року не входили до жодного зібрання творів¹.

У поясненнях до другого тому «Писань» автор відзначив: «Перше оповідання, яке я написав, називалося «Шумка». Я тоді був студентом філософії у Львові, помагав Іванові Белеєві порядкувати бібліотеку «Просвіти» і передав йому цей першовтір до прочитання. Він помістив «Шумку» в одному з фейлетонів «Діла» і таким чином заохотив мене до дальшої літературної праці. Була це чисто моральна понука, бо про гонорар я тоді й не думав. За «Шумкою» пішло «На палеті» (чотири поезії в прозі), довше оповідання «В лісі» і цілком довге, котрого імені не тямлю (мабуть, «Дивак»). Знаю тільки, що змалював я у йому судьбу маляра Стоцького, шкільного товариша великого польського маляра Яна Матейка» [8, с. 457]. Письменник також зауважив, що

¹ Оповідання «Шумка» та «Дивак» вперше передруковано у вид.: Лепкий Б. Вибрані твори: У 2 т. / Упор. та передм. Н. І. Білик, Н. І. Гавдиди; Прим. Н. І. Білик. – К.: Смолоскип, 2007. – Т. I. – 604 с.

примірники газети «Діло» він не зберігав, тому перелічені твори не увійшли до жодної із прижиттєвих збірок. Водночас митець сам дезінформував лепкознавців, вказавши, що «Шумка» вийшла друком у 1895 році, і помилку було продубльовано у дослідженнях літературної спадщини письменника, хоча насправді ця подія відбулася роком раніше [1].

«На палеті», судячи з назви, – твір на малярську тематику. Переглянувши «Діло» за 1893–1900 роки, ми не виявили цього оповідання, що дозволяє припустити, що воно було надруковане в іншому періодичному виданні. Натомість нам пощастило на сторінках вищезгаданої газети знайти «Дивака», в якому йдеться про маляра Михайла Троцького. Прототипом цього героя був живописець Стоцький, що жив у Бережанах неподалік помешкання отця Михайла Глібовицького, дідуся Богдана Лепкого. Спілкування з сусідом вплинуло на формування естетичних смаків майбутнього письменника, сприяло поглибленню його знань з техніки творення художнього образу засобами живопису, інспірувало появу «Дивака» [6].

У 1898 році виходить у світ перша збірка оповідань Богдана Лепкого – «З села» (Чернівці). Наступні прозові збірки з'явилися у такому порядку: «З життя» (Львів, 1899), «Оповідання» (Львів, 1901), «Щаслива година» (Львів, 1901), «На послухання до Відня» (Львів, 1902), «В глухім куті» (Львів, 1903), «Нова збірка» (Львів, 1903), «Донька і мати» (Львів, 1904), «В горах» (Львів, 1904), «Кара та інші оповідання» (Львів, 1905), «По дорозі життя» (Львів, 1905), «Оля» (Львів, 1911), «Кидаю слова» (Чернівці, 1911), «Писання», Т. 2 (Вецляр, 1922), «Під ялинку» (вірші та оповідання; Львів, 1930).

Першою поетичною була збірка «Стрічки», яка вийшла друком у 1901 році. Згодом з'явилися такі збірки: «Листки пануть» (Львів, 1902), «Осінь» (Коломия, 1902), «На чужині» (Львів, 1904), «З глибин душі» (Львів, 1905), «Над рікою» (Львів, 1905), «Поезіє, розрадо одинока» (Львів, 1908), «Для ідеї» (Львів, 1911), «Чекає нас велика річ» (Краків, 1910), «З-

над моря» (Жовква, 1913), «Гарасові роковини» (Краків, 1914), «Тим, що полягли» (Відень, 1916), «Доля» (Вецляр, 1917), «Як вертався додому з неволі» (Відень, 1921), «Писання», Т. 1 (Київ-Ляйпціг, 1922), «Сльота» (Львів-Київ, 1926), «Під ялинку» (оповідання та вірші; Львів, 1930), «Казка про Ксеню і дванадцять місяців» (Львів, 1930). Багато поезій друкувались у періодиці і до збірок не входили.

Першим, хто схвально відгукнувся на твори Богдана Лепкого, був Лев Турбацький, який у передмові до збірки «З села» (1898) спробував охарактеризувати творчий стиль молодого прозаїка. Дослідник акцентував увагу читачів на новаторстві авторської оповідної манери, яка органічно поєднується з психологічним аналізом людської душі; а також на естетичній цінності та реалізмі оповідань, які називає не «штукою для штуки, а штукою для життя» [14].

Прозові збірки Богдана Лепкого помітив Іван Франко. Він привітав «м'який, вразливий і поетичний характер індивідуальності письменника, а також вказав на «щасливі моменти, красиві описи овіяних атмосферою тихої меланхолії нарисів», які «виблискують м'якістю колориту і ніжністю почуття». Така оцінка творчості молодого дебютанта є цікавою тим, що уже в ранніх оповіданнях І. Франко зумів вичленити ті особливості творчої манери (м'якість, ніжність, меланхолійність), які залишились характерними для Богдана Лепкого й пізніше, вливаючись ліричним струменем у твори різних жанрів [15].

На початку ХХ століття про творчість Богдана Лепкого писали мало. Лише у 1922 році з'явилося перше ґрунтовне дослідження 25-літньої творчості митця, яке здійснив Василь Верниволя (Сімович). Саме в цьому році вийшли «Писання» Б. Лепкого у 2-х томах, а в першому томі містилася передмова вказаного автора під назвою «Богдан Лепкий (нарис літературної діяльності і спроба характеристики письменника за 25 літ його письменницької праці)» [2]. Цінність цього дослідження полягає в тому, що в ньому вперше здійснено детальний та систематизований огляд поетичного та прозового доробку Б. Лепкого, а також його

перекладацької та видавничої діяльності. Необхідно вказати, що Василь Верниволя визнає перевагу Лепкого-лірика над Лепким-прозаїком. Свій аналіз В. Сімович починає саме з лірики, зокрема, з тем та мотивів поезії, намагаючись їх виправдати світоглядом, який пізніший дослідник Л. Білецький трактуватиме як модерністський. Розглядає Василь Сімович і малу прозу Богдана Лепкого, зосереджуючи увагу на проблематиці, тематиці, настроєвості оповідань, на типізації персонажів.

У 30-ті роки про поетичний доробок Богдана Лепкого писали Лука Луців (1931), Василь Ратич (1933), Євген-Юлій Пеленський (1933), який, поряд із Василем Верниволею, вважається найґрунтовнішим прижиттєвим дослідником творчості Богдана Лепкого. У своєму літературному нарисі Є.-Ю. Пеленський висловив цікаву думку, що «нерівномірність» літературного життя створила окрему категорію письменників-універсалістів, до яких зараховує П. Куліша, І. Франка, О. Кониського, Б. Грінченка, О. Маковея, Б. Лепкого. Суть цієї теорії полягала в тому, що кожен із цих митців, маючи чітко виражений вузькоспеціалізований талант, змушений був творити в тих жанрах, у яких була необхідність на певному етапі літературного життя. Так, на думку дослідника, талант Б. Лепкого має ліричний характер, а тому новели, повісті, драми, наукові та педагогічні праці він вважає даниною часу.

У 1941 році про поетичну творчість Богдана Лепкого писали Святослав Гординський та Богдан Романенчук, а в 1948 році в Мюнхені з'явилося нове ґрунтовне дослідження лірики Б. Лепкого, яке сам автор Микола Климишин назвав спробою нової оцінки. Монографія містить глибокий аналіз мотивів поетичної спадщини митця, серед яких згадується і патріотичний, у наявності якого багато дослідників сумнівалися.

Підсумовуючи зіставлення лепкознавчих текстів сучасників митця, можемо зробити висновок, що прижиттєві дослідники помічали універсалізм його письменницького хисту, домінування ліричного начала у різножанрових творах,

вплив малярського дискурсу в літературному доробку Богдана Лепкого, хоча й не приділяли достатньої уваги особливостям його реалізації в словесних полотнах. Розглянуті праці (здебільшого прижиттєві) дозволяють зробити висновок, що саме історично-політичні обставини зламу століть, що характеризувалися національно-визвольним піднесенням, сприяли появі відповідних за масштабами мислення творчих особистостей, універсалізм яких відобразився у своєрідному моделюванні художнього світу.

Література

1. Богдан Л. Шумка // Діло. – 1894. – Ч. 65. – С. 1-2.
2. Верниволя Василь (Сімович В.). Богдан Лепкий (нарис літературної діяльності і спроба характеристики письменника за 25 літ його письменницької праці) // Лепкий Б. Писання: У 2 т. – Т. 1. – Київ – Ляйпціг: Українська Накладня; Коломия: Галицька Накладня, 1922. – С. I–LXXVII.
3. Гавдида Н.І. Літературно-малярський дискурс творчості Богдана Лепкого : Монографія – К. : Смолоскип, 2012. – 228 с.
4. Климишин М. Лірика Богдана Лепкого: Спроба нової оцінки. – Мюнхен, 1948; Тернопіль: Тернограф, 2003. – 152 с.
5. Кузеля З. Богдан Лепкий: Біографічний нарис... // Золота Липа. Ювілейна збірка творів Богдана Лепкого з його життєписом, бібліографією творів і присвятами. Зладив Зенон Кузеля. – Берлін, 1924. – С. 9–89.
6. Лепкий Б. Дивак: Спомини з життя // Діло. – 1898. – Ч. 195. – С. 1; Ч. 196. – С. 1-2; Ч. 197. – С. 1-2; Ч. 198. – С. 1-2; Ч. 199. – С. 1.
7. Лепкий Б. Казка мого життя. – Івано-Франківськ: Обл. друкарня, 1998. – 256 с.
8. Лепкий Б. Писання: У 2 т. – Київ–Ляйпціг: Українська Накладня; Коломия: Галицька Накладня, 1922. – Т. 1: Вірші. – 427 с.; Т. 2: Проза. – 489 с.
9. Лепкий Б. Пояснення // Лепкий Б. Писання: У 2 т. – Київ–Ляйпціг: Українська Накладня; Коломия: Галицька Накладня, 1922. – Т. 1. – С. 373–397.

10. Лепкий Б. Пояснення // Лепкий Б. Писання: У 2 т. – Київ–Ляйпціг: Українська Накладня; Коломия: Галицька Накладня, 1922. – Т. 2. – С. 457–465.
11. Лепкий Б. Про життя і твори Тараса Шевченка. – К.: Україна, 1994. – 176 с.
12. Лепкий Б. Три портрети // Твори: У 2 т. – К.: Дніпро, 1991. – Т. 2. – С. 612–693.
13. Пеленський Є.-Ю. Богдан Лепкий – поет // Богдан Лепкий. 1872–1941. Збірник у пошану пам'яті поета. – Краків–Львів: Укр. вид-во, 1943. – С. 13–32.
14. Турбацький Л. (Переднє слово) // Лепкий Б. З села. – Чернівці: Руська Рада, 1898. – С. 3–4.
15. Франко І. Із секретів поетичної творчості // Франко І. Зібр. творів: У 50 т. – К.: Наукова думка, 1981. – Т. 31. – С. 45–119.

ББК 83.3(4Укр) + 83.3(4Укр) 6-8
ББК 83.3 (4 Нім) УДК 82. 436 – 31

Світлана Притолюк, доц. (Тернопіль)

Літературознавчий дискурс Богдана Лепкого та Карла Еміля Францоza

У статті розглядаються літературознавчі студії відомого українського поета та письменника Богдана Нестора Лепкого та німецькомовного письменника Австро-Угорської доби Карла Еміля Францоza з історії української літератури. Підкреслюється спільність підходів у висвітленні окремих аспектів літературної спадщини українського народу, зокрема в осмисленні значущості, естетичної вартості усної народнопоетичної словесності, пісенної спадщини та творчості Тараса Шевченка. Зазначається, що письменницький і перекладацький досвід Лепкого та Францоza розширив їх можливості рецепції, аналізу та інтерпретації літературних явищ і знайшов своє вираження в особливій емоційній манері викладу, зорієнтованого на масового читача в Україні та Німеччині.

Ключові слова: Богдан Лепкий, Карл Еміль Француз, Тарас Шевченко, літературознавчий дискурс, українська народна пісня